

УДК 364.62

С. В. Баранова

Received: November 15, 2016

Revised: January 21, 2017

Accepted: February 10, 2017

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АРХІТЕКТУРИ ВНУТРІШНОГО СВІТУ ОСОБИСТОСТІ

У статті представлено теоретичний аналіз особливостей репрезентації внутрішнього світу як відповідальності чи безвідповідальності особистості. Виявлено, що в умовах соціальної нестабільності, змінюваності, ризику й невідомості прийняття відповідальності на себе стає способом самозахисту суб'єкта від невизначеності, можливим способом управління ризиками. Розглянуто, що у внутрішньому світі створюються суб'єктивні реалії у вигляді образів мислення чи сюжетів подій, відношень значущих для особистості осіб, схожі на архітектурні споруди. Усі ці внутрішні соціальні структури багатозначні та багатовимірні, і якість активного включення особистості в ту чи ту соціальну ситуацію залежить від того, як суб'єкт її впізнає, проблематизує, інтерпретує. Зазначено, що внутрішній світ людини можна вважати словесною метафорою, яка визначає внутрішню реальність суб'єкта. Доведено, що тільки за умови будівництва у своєму внутрішньому світі власного бачення «реального» образу діяльності чи ставлення до нього, усвідомлення їх значущості людина свідомо бере чи не бере на себе відповідальність за їх реалізацію. Тоді людина стає будівничим, творцем власних сюжетів, образів та стосунків, і тим самим вибудовує архітектуру власного життя. Представлена аналогія архітектурного будівництва надає можливість порівнювати роботу внутрішнього світу різних людей, як, наприклад, архітектурні споруди міст. Схожість архітектури внутрішнього світу особистості полягає в тому, що в кожній людини внутрішній світ власний. Проте внутрішні світи можуть збігатися й різнитися за такими ознаками, як напрями найбільшої активності діяльності, як широта охоплення проблем, що проробляються в цьому внутрішньому світі, як масштаб чи калібр цих проблем, як конкретна результативність активності внутрішнього світу.

Ключові слова: зрілість особистості, архітектура внутрішнього світу, особистісне зростання, інтроєкт, відповідальність, репрезентація.

Baranova S. V. Responsibility as Representation of the Architecture of Individual Internal World. The article presents a theoretical analysis of representation features of the internal world as a responsibility or irresponsibility of the individual. It has been revealed that under circumstances of social instability, volatility, risk and uncertainty responsibility becomes a way of self-protection of the subject from uncertainty as a possible method of risk management. It is considered that the subjective reality in the form of mental images or stories of events, relations that are

meaningful to the person as architectural structures which are created in the internal world. All these internal social structures are multivalued and multidimensional. The quality of the active inclusion of the individual in a particular social situation depends on how the subject will recognize it, be going to overcome and interpret. It indicates that the internal world of a person can be considered as a verbal metaphor that defines the internal reality of the subject. It is proved that person consciously takes or does not take responsibility for his own vision of the “real” image, activities or relations to its implementation only under the condition of building and realizing his internal world. Then the person acts as a builder or a creator of his own stories, images and relationships. In this way a person creates architecture of his own life. Presented analogy of the architectural construction makes it possible to compare the work of the internal world of different people with the city’s architectural structure.

Key words: the maturity of the person, the internal world architecture, introjection, responsibility, representation.

Баранова С. В. Ответственность как репрезентация архитектуры внутреннего мира личности. В статье представлен теоретический анализ особенностей репрезентации внутреннего мира как ответственности или безответственности личности. Выявлено, что в условиях социальной нестабильности, изменчивости, риска и неизвестности принятие ответственности на себя выступает способом самозащиты субъекта от неопределенности, возможным способом управления рисками. Рассмотрено, что во внутреннем мире создаются субъективные реальности в виде мысленных образов или сюжетов событий, отношений, значимых для личности лиц, как архитектурные сооружения. Все эти внутренние социальные структуры многозначны и многомерны, и качество активного включения личности в ту или иную социальную ситуацию зависит от того, как субъект ее опознает, проблематизирует, интерпретирует. Обозначено, что внутренний мир человека можно считать словесной метафорой, определяющей внутреннюю реальность субъекта. Доказано, что только при условии строительства в своем внутреннем мире собственного видения «реального» образа деятельности или отношений к нему, осознания их значимости, человек сознательно берет или не берет на себя ответственность за их реализацию. Тогда человек выступает строителем, создателем собственных сюжетов, образов и отношений, и тем самым выстраивает архитектуру собственной жизни. Представленная аналогия архитектурного строительства дает возможность сравнивать работу внутреннего мира разных людей, как, например, архитектурные сооружения городов. Сходство архитектур внутреннего мира личности заключается в том, что у каждого человека внутренний мир собственный. Но внутренние миры могут и различаться по таким признакам, как направления наибольшей активности деятельности, как широта охвата проблем, которые прорабатываются в этом внутреннем мире, как масштаб или калибр этих проблем, наконец, как конкретная результативность активности этого внутреннего мира.

Ключевые слова: зрелость личности, архитектура внутреннего мира, личностный рост, интроэкт, ответственность, репрезентация.

Постановка наукової проблеми та її значення. Соціально-економічні й політичні трансформації, які переживає наша країна, висувають особливі вимоги до суб'єктних властивостей особистості, а саме: активності, ініціативності й відповідальності. Завдяки цим якостям людина здатна не лише пристосовуватися до змінюваної й невизначеної ситуації, а й забезпечувати стабілізацію та можливий прогрес суспільства. В умовах соціальної реальності, характеристиками якої є нестабільність і змінюваність, ризик і невідомість, прийняття відповідальності на себе постає як можливе управління ризиком, є пошуком суб'єктом способів самозахисту від невизначеності. Людина в таких умовах, усвідомлюючи цю реальність, приречена бути відповідальною. Інакше кажучи, процеси, що відбуваються в сучасному світі, об'єктивно ведуть до усвідомлення різними суб'єктами суспільно-історичної діяльності власного ступеня соціальної відповідальності. Адже зростає «ціна» (у широкому сенсі) й отриманих позитивних результатів, і негативного потенціалу помилок та втрачених можливостей.

Відповідальність, на думку багатьох дослідників цього феномену, – це особливе особистісне утворення, яке характеризує вищий рівень розвитку особистості, її особистісну й соціальну зрілість. Зріла особистість орієнтована на успішність, продуктивність, саморозвиток у всіх сферах життєдіяльності. Вона є суб'єктом свого життя, уміє адаптуватися до змінюваних умов життя і творчо їх удосконалювати, перетворювати. Це підвищує значущість одвічно актуальних проблем ефективного передбачення, проектування та побудови майбутнього й прийняття за нього відповідальності.

Саме процеси трансформації оголюють низку наявних у суспільстві суперечностей: між потребою особистості в самореалізації, розвитком власної індивідуальності та відсутністю соціально-економічних умов, правових гарантій для їх адекватного виявлення й неможливістю, з цієї причини, досягнути очікуваних результатів; між вимогами соціуму (зокрема ситуації часу: тут і зараз) до готовності людини жити в нових соціальних умовах, до виконання своїх соціальних функцій і відсутністю в неї розвинутої потреби прийняття відповідальності за ті зміни, що відбуваються на різних рівнях соціального середовища. Отже, очевидне стирання межі між соціально-правовою відповідальністю й безвідповідальністю, і в управлінських структурах, і в пересічних громадян, зумовлює широкий пласт конфліктних ситуацій. Водночас поширення останнім часом у вітчизняній полі-

тичній і соціальній сферах «вірусу» безвідповідальності й абсолютного небажання прогнозувати наслідки власної діяльності чи бездіяльності актуалізує необхідність та значущість потреби ретельного аналізу відповідальності як наукової (психологічної, соціальної) категорії, її структури, особливостей.

Означене вище й зумовлює актуальність обраної нами теми.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Сучасною тенденцією дослідження проблем відповідальності особистості є її розгляд у контексті особистісної зрілості (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Л. Головей, М. Боришевський, Ю. Гільбух, П. Горностай, Г. Дьоміна, Ю. Кулюткін, Л. Орбан-Лембрик, М. Рибніков, Т. Титаренко, О. Штепа, В. Ямницький та ін.). На думку багатьох науковців, зрілість особистості постає як: каталізатор відповідальності (Д. Леонт'єв, Ф. Перлз, К. Роджерс, С. Рубінштейн, О. Старовойтенко, В. Франкл та ін.), духовність і прагнення сенсу власного життя (І. Бех, П. Єршов, М. Каган, Д. Леонт'єв, Л. Потапчук, М. Савчин та ін.).

Вивчення проблеми внутрішнього світу у вітчизняній психології ґрунтується на науковій спадщині досліджень самосвідомості (І. Бех, Л. Божович, І. Кон, Г. Костюк, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.), коли розглядаються: проблеми цілісного психічного, репрезентація суб'єктивного змісту психіки, емоцій та інших психічних явищ; співвідношення зовнішнього і внутрішнього (К. Абульханова-Славська, Б. Анан'єв, Л. Анциферова, О. Асмолов, М. Боришевський, О. Леонт'єв, В. Татенко, Т. Титаренко, П. Чамата та ін.); діалогічна активність особистості (Я. Андрєєва, Г. Балл, Л. Виготський, М. Гусельцова, Г. Костюк, Д. Леонт'єв, О. Поліщук, Н. Чепелева, В. Янчук та ін.).

Аналіз наукової літератури показує, що до сьогодні у вітчизняній психології проблема вивчення внутрішнього світу малодосліджена емпірично, оскільки не вироблено достатнього методологічного підґрунтя для всебічних досліджень такого інтегрального утворення, як внутрішній світ. До того ж, і теоретична основа обґрунтування тлумачень категорії відповідальності як соціального феномену загалом, і як репрезентації внутрішнього світу особистості зокрема, на наш погляд, позначена певною фрагментарністю, розрізненістю підходів і поглядів, що в комплексі посилює актуальність проблеми нашого наукового пошуку. Отже, **мета статті** полягає в теоретичному аналізі особливостей прояву відповідальності як репрезентації архітектури внутрішнього світу особистості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Науковий інтерес викликають саме репрезентативні процеси внутрішнього світу і психологічні властивості суб'єкта, який прагне до самореалізації, здатний до самоуправління та самоконтролю, може не лише не розгубитися в часи суспільно-політичних трансформацій, а й зробити відповідальний вибір, вплинути на напрям цих перетворень, самостійно винайти спосіб конструктивних досягнень. Побудова власного життя в ситуації «тут і зараз», турбота про власне майбутнє і майбутнє свої родини, міста, країни загалом стають для такого суб'єкта пріоритетними. Інші люди перестають сприйматися ним винятково як засіб досягнення бажаного, вони можуть стати союзниками або помічниками в практиці суб'єкт – суб'єктних зрілих відносин.

З позиції відповідальності можна виокремити два типи особистості: зрілу й інфантильну. Досягнення зрілості – центральне завдання розвитку в період дорослості. Зрілість виконує функції організації, регулювання, забезпечення цілісності життєвого шляху, суб'єктом якого людина стає відповідно до свого розвитку. При цьому атрибути зрілості не дані самі собою, вони, скоріше, задані, а ступінь їх актуалізації, на думку С. Братченка і М. Миронової, залежить від взаємовідношень із внутрішнім і зовнішнім світом [4].

Думки про внутрішній діалогізм людської свідомості й діалогічну природу людського мислення дотримується більшість психологів. Так, Л. Виготський уважав, що діалог – одна з провідних детермінант онтогенетичного розвитку. Саме він забезпечує функціонування механізму інтеріоризації соціальної міжсуб'єктної взаємодії в системі «дитина – дорослий». За допомогою функціонування цього механізму зовнішня взаємодія в системі «дитина – дорослий» трансформується в базові діалогічні структури свідомості. А це, своєю чергою, є базисом, основою для розвитку творчого мислення, самовизначення у сфері спільної діяльності та міжособистісних стосунків. В. Мясіщев у концепції особистості зазначає, що за своєю первісною суттю особистість постає як «діалогічне» утворення, продукт індивідуального досвіду спілкування і взаємовідносин з іншими людьми. Індивідуальний досвід зовні значущих для особистості стосунків з іншими людьми, який реалізується в процесі спілкування, однозначно детермінує індивідуально-вибірковий характер внутрішнього ставлення особистості до дійсності, формує її загальну соціальну спрямованість [2].

Внутрішній світ особистості або суб'єктивну реальність найчастіше дослідники розглядають як складну систему способів суб'єктивної переробки особистістю тих ситуацій, у які вона попадає чи які навмисно шукає, тих подій, учасником яких вона стає, тих впливів, об'єктом яких опиняється. Усі ці соціальні впливи багатозначні й багатовимірні, і якість активного включення особистості в ту чи ту соціальну ситуацію залежить від того, як суб'єкт її пізнає, проблематизує, інтерпретує. За кожним із цих понять криється системи психологічних умінь, нерозпізнавання яких може призвести до помилкових особистісних суджень.

Засновник сучасної акмеології Б. Ананьєв наголошував, що закони створення та функціонування такого «світу» потрібно обов'язково досліджувати, оскільки без цих знань неможливе повне розуміння прояву суб'єктивного начала в людині при відтворенні нею дійсності, її ставлення та її поведінки в цій дійсності [1]. Дослідник вважає, що існує присутність «іншого» у свідомості особистості; «взаєморозуміння формується на основі накопичення життєвого досвіду спілкування, це важливо не лише для розвитку мотивів і способів спілкування, а й для того, щоб пізнати себе самого. Постійний розвиток практичних знань людини є важливим джерелом для розвитку інших рис характеру, у тому числі і ставлень до себе самого» [1].

Т. Титаренко зазначає, що «моє “Я” як синтез скінченного й нескінченного, спочатку існує реально, потім для того, щоб рости, воно проектує себе на екран уяви, і мої мрії, фантазії, химерні марення розкривають мені безмежність, нескінченність можливого. Моє “Я” містить у собі силу-силенну потенцій, воно є необхідністю і тим, чим я можу стати» [9, с. 256].

Внутрішній світ людини завжди в дії, писав Б. Ананьєв, у ньому переоцінюються цінності, змінюються колишні позиції стосовно новоутворень, що виникають у суспільстві, та подій, які відбуваються в безпосередньому оточенні людини. У внутрішньому світі людини інтегруються всі враження, які надавала їй дійсність упродовж прожитого відрізка життя, узагальнюються й індивідуально-неповторно систематизуються переживання від цих вражень, оцінюються поведінкові відповіді з приводу вищевказаних вражень і власні вчинки, здійснені з особистої ініціативи.

Л. Анциферова вважає, що діалектика реальної взаємодії особистості й навколишнього світу в народженні світу внутрішнього поля-

гає в наступному: чим вищим є рівень пристрасності, емоційності, креативності взаємодії особистості з навколишнім предметним і соціальним світом, тим повніше особистість вкладається в навколишній світ, тим багатшим та барвистішим є її внутрішній світ і тим більше скорочується психологічна відстань, що проживається особистістю, між нею і навколишнім світом [3].

Що ж відбувається у внутрішньому світі в процесі прийняття особистістю відповідальності за щось?

Відповідальність розуміємо як первинне особистісне утворення, яке виявляється в усвідомленні та прийнятті особистістю своєї участі в життєвій ситуації і свого авторства щодо почуттів, думок, поведінки, що виникають у цій ситуації. Про відповідальність людини можна судити лише за її проявами в діяльності, вчинками, ставленням до людей, хоча конкретні соціально-психологічні дослідження показали, що між зовнішньо виявленою поведінкою й ціннісними установками пряма відповідність відсутня. Отже, дотримання соціальних норм мало вказує на відповідальність. Відповідальність відрізняється від обов'язку та старанності ступенем внутрішньої усвідомленості. На обов'язок впливає елемент зовнішньої примусової сили. Відповідальність можна розглядати як окремий випадок виявлення обов'язку, конкретизацію його вимог.

На практиці дитина не знає, як чинити в житті й довіряє батькам – уся відповідальність лежить на них. Приймати по-справжньому серйозні рішення дитині без допомоги страшно, тому що брати на себе відповідальність за власне життя передбачає дорослішання – позбавлення підтримки й вихід на власний життєвий шлях. У внутрішньому світі дитини мають бути сформованими такі надійні структури, що стануть їй опорою в будь-якій життєвій ситуації упродовж тривалого часу. Інакше позбавлення опор загрожує страхом невідомості – відчуттям, наче за наступним поворотом може бути все, що завгодно. Тому більшість людей так все життя й залишається дорослими дітьми, яким простіше перекладати відповідальність за власне життя на старших, на державу чи на певні обставини. Самостійне прийняття рішень і відповідальність за особистісний вибір – це особистісне (душевне) дорослішання. Часто знайомство з відповідальністю як проявом внутрішнього світу відбувається в процесі консультивання в психолога. Людина вперше «зіштовхується» зі своїм внутрішнім світом і надзвичайно дивується такому «знайомству».

В узагальненому вигляді структура відповідальності як якості особистості включає:

- усвідомлення необхідності діяти відповідно до суспільних вимог і норм як соціальних цінностей;
- усвідомлення власної соціальної цінності й суспільної ролі;
- передбачення наслідків вибору, рішень, дій;
- критичність і постійний контроль за своїми діями, урахування їх наслідків для інших людей;
- прагнення до самотворення, реалізації себе в об'єктивному світі;
- самозвіт і самооцінку;
- готовність відповідати за свої дії;
- соціально відповідальну діяльність.

Так, у реальній діяльності переплітаються зовнішній і внутрішній плани переживання, надаючи можливість людині співвіднести обидва плани в осягненні образу світу й себе, – об'єктивний і суб'єктивний. Об'єктивний план може конструювати і відчужену дійсність, гранично узагальнювальну реальність, і образ конкретного буття. Зазвичай, людина прагне створити образ конкретної ситуації, який завжди є соціальним і об'єктивується в певному контексті (соціальному, етнічному, культурному). Становлення образу «Я», усвідомлення сенсу індивідуального буття людини репрезентується індивідуальними переживаннями, що відображають ставлення до себе.

На кожну дію «усвідомлення» у внутрішньому світі має виникнути картинка, метафора, символ, образ бажаного, і це зумовлює розуміння власного авторства й відповідальності. Найповніше таку позицію відображає саме поняття *сюжет*. Сюжет як предмет відображення, фокус уваги, у якому відбивається значуще для особистості. У сюжеті також відображаються зв'язки подієвих послідовностей.

М. Мамардашвілі вказує на необхідність розгляду текстів із конструктивного погляду, тобто як «сліди роботи самотворення людини». Учений вважає, що «життя вічне, якщо було хоча б один раз» [6, с. 11]. Ми також стверджуємо: для особистості актуальне те, про що вона згадала хоча б раз. Особистісні сюжети унікальні. У них так чи так описується життєва ситуація та історія особистості. У них же, як прогноз, може бути представлено послідовність майбутніх подій [6, с. 11].

Лише побудувавши у своєму внутрішньому світі розуміння свого «реального» образу діяльності чи ставлення до неї й усвідомивши її

потребу, людина зможе свідомо взяти на себе відповідальність за реалізацію дій чи бездіяльність. Людина постає будівничим, творцем власних сюжетів, образів і відношень, і тим самим вибудовує архітектуру власного життя.

Зрозуміло, що при порівнянні функціонування (роботи) світу різних людей будуть виявлені риси схожості й, безумовно, значні чи незначні відмінності. Це, наприклад, як архітектурні споруди в містах. У них є обов'язково схожі за функціоналом споруди: адміністративні будівлі, житлові мікрорайони, спортивні споруди, магістралі, що пов'язують між собою різні куточки; але при цьому кожне місто унікальне й неповторне. Так, спорудами внутрішнього світу є інтроспекти збірних образів батьків, значущих людей (бабусі, діди, друзі, учителі), і тих, хто залишив «слід у душі»: і реальних людей, і придуманих героїв, уявлення про способи взаємодії з ними тощо. Поняття *внутрішнє суспільство* може перевернути наше уявлення про внутрішнє міжособистісне, соціальне буття людини, про внутрішній діалог між його персонажами як про механізм розвитку особистості, на чому, зокрема, робить акцент Г. Балл [8]. Означена система характеризує весь спектр стосунків людини з іншими людьми. Проте кожна людина робить це по-своєму унікально. Зокрема, розвиток стосунків (динаміка, здобуття, втрата); значущість (близька людина, знайома); простір існування (особистісний, професійний, рідні тощо).

Схожість архітектури внутрішнього світу особистості, на нашу думку, полягає в тому, що всі люди мають свій внутрішній світ, але ці внутрішні світи можуть бути схожими чи різнитися за такими ознаками, як напрями діяльності найбільшої активності, як широта охоплення проблем, що проробляються в цьому внутрішньому світі, як масштаб чи калібр цих проблем, нарешті, як конкретна результативність активності цього внутрішнього світу.

Тенденція уникання прийняття відповідальності за самого себе й перекладання відповідальності на інших указує на те, що в людини проявляються симптоми, які засновник гештальттерапії Ф. Перлз назвав «дірками в особистості». Згідно з Перлзом індивідуум проектує щось зовні тоді, коли не може це мобілізувати в самому собі [7], і навпаки, усвідомлення власної здатності будь-що в житті змінити приходить з активності, спрямованої назовні. Своєю чергою, така активність надалі визначає активну життєву позицію й почуття відповідальності. Д. Леонт'єв відповідальність розуміє як «...усвідомлення

людиною своєї здатності бути причиною змін (або протистояти змінам) в оточуючому світі й у власному житті, а також свідоме управління цією здатністю... відповідальність зрілої особистості – це внутрішня регуляція, опосередкована ціннісними орієнтирами» [5, с. 52].

Висновки. На підставі теоретичного аналізу проблеми прояву відповідальності як репрезентації архітектури внутрішнього світу особистості ми дійшли таких висновків: нинішні трансформаційні процеси об'єктивно створюють умови для усвідомлення різними суб'єктами суспільно-історичної діяльності власного ступеня соціальної відповідальності. Відповідальність як первинне особистісне утворення, яке виявляється в усвідомленні та прийнятті особистістю своєї участі в життєвій ситуації і свого авторства стосовно почуттів, думок, поведінки, що виникають у цій ситуації, доцільно розглядати як репрезентацію внутрішнього світу особистості. У внутрішньому світі людини інтегруються всі враження, які надавала їй дійсність упродовж прожитого відрізка життя, узагальнюються й індивідуально-неповторно систематизуються переживання від цих вражень, оцінюються поведінкові відповіді з приводу вищевказаних вражень і власні вчинки, здійснені з особистої ініціативи. Через усвідомлення реального світу людина створює унікальні сюжети його бачення у власному внутрішньому світі й тим самим стає архітектором власного життя. Тільки за умови свідомого будівництва внутрішніх сюжетів і образів людина може свідомо брати або не брати на себе відповідальність. Оскільки проблема відповідальності як репрезентації внутрішнього світу особистості на сьогодні малодосліджена, перспективою подальшого наукового пошуку визначаємо виявлення особливостей архітектоніки внутрішнього світу особистості як побудови унікальної композиції частин в одному цілісному архітектурному сюжеті та виокремлення основних внутрішньоособистісних «споруд», наявність яких стає опорою для людини в будь-якій життєвій ситуації й забезпечує можливість брати на себе відповідальність у будь-яких умовах.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания [Электронный ресурс] / Б. Г. Ананьев. – Санкт-Петербург ; Москва ; Харьков ; Минск : Питер. – 2001, 2002. – 174 с. – Режим доступа : <http://klex.ru/3o1>
Ananiev B. G. Chelovek kak predmet poznaniya [Man as an object of knowledge] [Elektronnyy resurs] / B. G. Ananiev. – Sankt-Peterburg ; Moskva ; Kharkov ; Minsk : Piter. – 2001, 2002. – 174 s. – Rezhym dostupa : [/http://klex.ru/3o1](http://klex.ru/3o1)

2. Андреева Я. Ф. Діалог внутрішнього світу особистості [Електронний ресурс] / Я. Ф. Андреева. – Режим доступу : <http://arr.chnu.edu.ua/handle/123456789/1152>
Andryeyeva Ya. F. Dialog vnutrishnyogo svitu osobystosti [Dialogue of internal world of the individual] [Elektronnyy resurs] / Ya. F. Andryeyeva. – Rezhym dostupu : <http://arr.chnu.edu.ua/handle/123456789/1152>
3. Анцыферова Л. И. Психология формирования и развития личности [Электронный ресурс] / Л. И. Анцыферова // Человек в системе наук. – М. : [б. и.], 1989. – С. 426–433. – Режим доступа : <http://test-metod.ru/index.php/stati/142-psikhologiya-formirovaniya-i-razvitiya-lichnosti-l-i-antsyferova>
Antsyferova L. I. Psikhologiya formirovaniya i razvitiya lichnosti [Psychology of formation and development of personality] [Elektronnyy resurs] // Chelovek v sisteme nauk. – M. : [b. i.], 1989. – S. 426–433. – Rezhym dostupa : <http://test-metod.ru/index.php/stati/142-psikhologiya-formirovaniya-i-razvitiya-lichnosti-l-i-antsyferova>
4. Братченко С. Л. Личностный рост и его критерии [Электронный ресурс] / С. Л. Братченко // Братченко С. Л. Психологические проблемы самореализации личности / С. Л. Братченко, М. Р. Миронова. – СПб. : [б. и.], 1997. – С. 38–46. – Режим доступа : <http://www.psylib.org.ua/books/brami01/index.htm>
Bratchenko S. L. Lichnostnyy rost i yego kriterii [Personal growth and its criteria] [Elektronnyy resurs] / S. L. Bratchenko // Bratchenko S. L. Psikhologicheskiye problemy samorealizatsii lichnosti / S. L. Bratchenko, M. R. Mironova. – SPb. : [b. i.], 1997. – S. 38–46. – Rezhym dostupa : <http://www.psylib.org.ua/books/brami01/index.htm>
5. Леонтьев Д. А. Очерк психологии личности / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1997. – 64 с.
Leontiev D. A. Ocherk psikhologii lichnosti [Essay on psychology of personality] / D. A. Leontiev. – M. : Smysl, 1997. – 64 s.
6. Мамардашвили М. К. Лекции по античной философии / М. К. Мамардашвили. – М. : АГРАФ, 1999. – 311 с.
Mamardashvili M. K. Lektsii po antichnoy filosofii [Lectures about ancient philosophy] / M. K. Mamardashvili. – M. : AGRAF, 1999. – 311 s.
7. Принятие ответственности за самих себя в гештальттерапии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://azps.ru/ptherapy/rudestam_geshtalt_otvetstvennost.html
Prinyatiye otvetstvennosti za samikh sebya v geshtaltterapii [Acceptance of responsibility for ourselves in gestalt therapy] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa : http://azps.ru/ptherapy/rudestam_geshtalt_otvetstvennost.html
8. Рибалка В. Психопедагогіка зовнішнього і внутрішнього світу особистості дитини і дорослого: філософсько-психологічний, антиномічний та тілесно-душевно-духовний виміри [Електронний ресурс] / В. Рибалка. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/7066/1/3.pdf>
Rybalka V. Psikhopedagogika zovnishnyogo i vnutrishnyogo svitu osobystosti dytyny i doroslogo [Psycho-pedagogy of external and internal world of the child and adult] filosofsko-psikhologichnyy, antynomichnyy ta tilesno-dushevno-duhovnyy vymiry [Elektronnyy resurs] / V. Rybalka. – Rezhym dostupu : <http://lib.iitta.gov.ua/7066/1/3.pdf>

9. Титаренко Т. М. Життєвий шлях особистості / Т. М. Титаренко // Основи практичної психології. – Київ : Либідь, 1999. – 536 с.
Tytarenko T. M. Zhyttevyuy shlyakh osobystosti [Life way of person] / T. M. Tytarenko // Osnovy praktychnoyi psykhologiyi. – Kyiv : Libid, 1999. – 536 s.

УДК 316.454.54

П. І. Блозва

Received: December 02, 2016

Revised: February 20, 2017

Accepted: March 12, 2017

АКТИВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОЯВУ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДОЇ ОСОБИ

У статті схарактеризовано вплив активізації соціальної взаємодії на структурні компоненти політичної культури молоді. Політичну культуру трактовано як певний рівень усвідомлення політичних процесів, довіри до соціально-політичних інститутів, поділяння цінностей свободи, толерантності, можливості активного залучення особистості в суспільно-політичні процеси. У її структурі можна виокремити такі компоненти: уявлення особистості про політику, політичні цінності особистості, мотивація особистості до участі в політичній взаємодії, політична поведінка особистості. Соціальна взаємодія постає як ресурс отримання нової інформації про політичне середовище. Її активізація постає як процес концентрації за допомогою специфічних когнітивних, морально-вольових зусиль психологічних комунікативних ресурсів особистості задля досягнення конкретних цілей. Проведено два експерименти, соціальну взаємодію в яких активізовано в індивідуальному й груповому варіантах. Виявлено, що активізація соціальної взаємодії впливає на прояв уявлень особистості про політику та політичну поведінку молоді особи. Уявлення про політику при індивідуальному варіанті активізації соціальної взаємодії стають більш глибокими, при груповому – більш поверхно, ніж до експериментального впливу. Політична поведінка після індивідуального варіанта активізації соціальної взаємодії спрощується, а при активізації на груповому – лише проявляє тенденцію до спрощення. Активізація соціальної взаємодії не вплинула на такі компоненти політичної культури, як політичні цінності особистості й мотиви її участі в політичній взаємодії.

Ключові слова: політична культура, соціальна взаємодія, уявлення про політику, політична поведінка.